

A magyar közös katalogizálási központ megvalósításáért

Bakonyi Géza

Miközben az Egyesült Államok Ohio állama egyetemeinek és főiskoláinak igazgatói által 1967-ben alapított Ohio College Library Center (OCLC) most ünnepli 35 éves évfordulóját, miközben az európai nemzeti könyvtárak a ONE2 (Opac Network in Europe) projekt keretében már az országhatárokon túlnyúló közös katalógus, és a hozzá csatlakozó európai dokumentumellátó rendszer kiépítésének második fázisán is túl vannak, a magyar könyvtáraknak még mindig nem sikerült saját közös katalogizálási programjukat megvalósítani.

A magyar közös katalogizálási projektek évtizedes múltra tekinthetnek vissza (ha a terveket is számba vesszük, még régebbre), mégis, a kilencvenes évek második felében létrehozott Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) projekt mára – számtalan külső és belső nehézséget legyőzve – csak a központi katalógust és rendszer teszt verzióját tudta

megvalósítani. Tényleges közös katalogizálási rendszerről, folyamatos munkáról még mindig nem beszélhetünk.

Ugyanakkor, a MOKKA késlekedését „kihasználva”, két másik jelentős program is létrehozta a maga közös katalogizálási rendszerét. A Corvina integrált rendszert használó könyvtárak VOCAL rendszere már több mint két éve működik, potenciálisan 21, ténylegesen nyolc könyvtár részvételével (ennyien végzik a feltöltést). Az OSZK 2001-ben üzembe helyezte Amicus rendszerét, mely jelenleg is két könyvtár közös katalógusa és egyben közös integrált könyvtári rendszere (OSZK és Könyvtártudományi Szakkönyvtár), a harmadik könyvtár (a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára) bekapcsolása pedig már technikailag teljes mértékben megoldott, rövidesen megvalósul. S akkor még nem említettük az OLIB és az ALEPH rendszereket, amelyek

ugyancsak képesek a hasonló szoftvert használó könyvtárak katalogizálási együttműködésére. De említhetnénk a jelentősebb központi számítógépes katalógussal rendelkező rendszereket is: a Szirén rendszerek katalógusát, a TinLib könyvtárak kezdeményezését (Theca), az egyházi könyvtárak közös katalógusa, illetve a virtuális közös katalógusokat, mint az OSZK Z39.50 zsilipje, a KözelKatot.

A jelenlegi helyzet

Az egyes rendszerek paramétereiről különböző verziók láttak napvilágot, ezért érdemes egy pillantást vetni az alábbi táblázatra, amely a három nagy közös katalogizálási rendszer jellemzőit, pillanatnyi, tényleges adatait tartalmazza.

	MOKKA	VOCAL	OSZK
Tagok	15 (17)	21	2 (3. előkészületben)
Ebből VOCAL	5	21	
Résztvevő szoftverek száma	6	Corvina (+2)	Amicus
Bibliográfiai rekordok	1.400 000	1.900 000	kb. 500 000
Authority rekordok	1.100 000	1.400 000	Jelenleg nincs, de kezelésük megoldott a rendszerben
Leírt dokumentumok	kivéve periodikák és analitikus dokumentumok	minden	minden
Dokumentumok időbeni korlátja	A tagkönyvtárak által átadott állomány	1800 előtt: 18.741 1800–1900: 45.602 1900–1976: 250.763	1976-
Szoftver	Corvina	Corvina	Amicus
Szállító	Dataware	Dataware	ELIAS
Hardver	NIIF SUN	DEENK SUN	IBM F50
Z39.50	Részleges	Részleges	Teljes
Keresési felület	WebPAC	WebPAC	LibriVision
Duplum ellenőrzés	Van	Kumulatív adatbázis, variánsokat és duplumokat is tartalmaz	Nincs duplum az adatbázisban, lehetőség van variánsok képzésére
Belső adatformátum	HUNMARC	USMARC	
Import adatsere formátuma	USMARC, HUNMARC	USMARC, HUNMARC	HUNMARC

	MOKKA	VOCAL	OSZK
Export adatcsere formátuma	USMARC, HUNMARC	USMARC	HUNMARC
Feltöltést végző könyvtárak száma	Terv szerint: 15	8	3
Letöltést végző könyvtárak száma	Terv szerint: korlátlan	Ténylegesen 24, nem korlátozott	Korlátlan, (ingyenes a hozzáférés, bárki letölthet, LibriVision-ön keresztül, vagy saját Z39.50 kliens segítségével)
Karakter kezelés	ANSEL karakterek	ANSEL karakterek	Több mint 600. Importban ANSEL
Adatbázis	Ingres/Oracle	Ingres	Oracle 7.2
Operációs rendszer	Solaris	Solaris	AIX 3.2

Néhány megjegyzés a táblázathoz:

- ☞ a MOKKA Egyesületet alapító könyvtárak száma 15 volt, ez később kettővel bővült, majd a felsőoktatási integráció miatt ugyancsak kettővel csökkent;
- ☞ a MOKKA adatbázisa elsődlegesen négy nagy könyvtár katalógusának rekordjaiból táplálkozik: OSZK (kb. 500 000), Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) (kb. 540 000), Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár (SZTE EK) (kb. 310 000), Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DENK) (kb. 250 000), az utóbbi három a VOCAL tagja is;
- ☞ a VOCAL központi adatbázisában jelenleg nincs duplum ellenőrzés, úgynevezett kumulatív adatbázis, amely egy dokumentumról több rekordot is tartalmazhat;
- ☞ a MOKKA központi rendszere ugyan átadásra került, de közös katalogizálásra jelenleg nem használják (a tagkönyvtárak közül elvileg néhány már most is képes lenne adatokat küldeni, letöltést azonban csak a Corvina könyvtárak végezhetnének); azok a könyvtárak, amelyek a

VOCAL tagjai is és abban közös katalogizálást végeznek, a VOCAL központi katalógusán keresztül küldhetik be rekordjaikat;

- ☞ mivel a VOCAL rendszer egyben az ODR-funkciókat is ellát, ezért más könyvtárak bibliográfiai adatait és a Könyvtárellátó Kht. (KELLO) leőhelyadatait is fogadja.

Megváltozott helyzet

Amikor a magyar közös katalogizálás további sorsáról készítünk terveket, figyelembe kell vennünk, hogy a MOKKA eredeti koncepciójának kidolgozása óta eltelt öt évben jelentős változások következtek be a magyar könyvtárak életében. A magyar könyvtárak intézményi rendszerének alakulásában, az informatikai infrastruktúra viszonylatában, a következő fontosabb trendek figyelhetők meg a harmadik évezred küszöbén:

- a felsőoktatási és könyvtári intézmények közötti számítógépes hálózatok dinamikus fejlődése, a nagyobb városok és Budapest között nagysebes-

ségű hálózat (az NIIF/HUNGARNET erőforrások felhasználásával), a kisebb városok és a régióközpontok között – s így a könyvtárak között is – távmunkára alkalmas hálózat kiépítése (Széchenyi Terv keretében);

- erőteljes integráció a felsőoktatási intézmények szervezeti és finanszírozási összeolvadása következtében;
- országos, illetve szakterületi konzorciumok alakítása olyan adatbázisok és elektronikus folyóiratok szolgáltatása érdekében, amelyek előfizetési ára meghaladja egy-egy intézmény lehetőségeit (az Oktatási Minisztérium Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ) programjának indítása);
- a könyvtárak munkafolyamatait automatizáló rendszerek beszerzése következtében erőteljes igény az egyszer már valahol feldolgozott dokumentumok bibliográfiái adatainak az átvételére,
- az egységesített adatok (nevek, sorozat és periodika címek, valamint a tartalmi feldolgozás elemei) közös kezelése a keresések hatékonyságának növelése érdekében,
- a könyvtárak behatárolt beszerzési keretének következtében megnövekedett igény a szakterületi, speciális dokumentumok könyvtárközi kölcsönzésben való részvétele iránt (Országos Dokumentumellátó Rendszer – ODR),
- az internet források és az elektronikus dokumentumok hatékonyabb elérése érdekében ezek könyvtári adatbázisokban való feldolgozása.

A fent említett trendek együttesen is erősítették a magyar könyvtáraknak azt a törekvését, hogy a kilencvenes évek közepétől kezdve létrehozzanak egy olyan közös katalogizálási rendszert, amely e törekvések mentén jelentkező igényeket kielégítheti.

A közös katalogizálási rendszereknek (így a tervezett magyar közös katalogizálási rendszernek is) alapvető célja természetesen továbbra is az, hogy a rendszerbe egyszer már bekerült bibliográfiai adatokat a rendszer tagjai egymástól átvegyék, illetve a

lelőhelyadatok regisztrálásával a dokumentumok elérését a (tag)könyvtárak olvasói számára meggyorsítsák.

Ugyanakkor egyre fontosabbá vált az Országos Dokumentumellátó Rendszer céljainak minél maradéktalanabb megvalósítása, az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés bevezetése.

Közeli célok

A fentebbiekből következik, hogy a fő cél, azaz a magyar állami könyvtárak egységes elveken alapuló, egy felületen keresztül elérhető, közös katalogizálási rendszerének végleges kialakítása, még megvalósításra vár. Az eddigi eredményeket nem szabad lebecsülni, de a cél eléréséhez még további munkaszakaszon keresztül vezet az út. Ezek a munkaszakaszok szervesen kell hogy épüljenek a Magyar Országos Közös Katalogizálási projekt eddigi eredményeire, az Országos Széchényi Könyvtár Amicus rendszerével kapcsolatos fejlesztésekre, valamint az ODR alapjául szolgáló, a Corvina rendszert használó könyvtárak közös katalogizálási (VOCAL) programra.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az ODR funkciókat jelenleg a VOCAL rendszere biztosítja. Többek között ez az oka, hogy a VOCAL nem olvasható be automatikusan a lassan „beüzemelésre kerülő” MOKKA rendszerébe. A VOCAL – legalább részleges – további önállósága mellett szól a MARC formátumok problémájának megoldatlansága is. Erről már évek óta folynak a viták mind a szakajtóban, mind egyéb könyvtári fórumokon. Nincs értelme a vita felmelegítésének, most lássuk csupán a legfontosabb tényeket. Az OSZK és az MKE, illetve néhány vezető szak- és felsőoktatási könyvtár szakembereinek közreműködésével kidolgozására került a magyar MARC csereformátum, a HUNMARC. Ez a szabvány elsősorban az OSZK, illetve az MNB gyakorlatára épül. Még azok a könyv-

tárak esetében is problémát okoz a MOKKA HUNMARC adatcserére és feldolgozásra alapuló szemlélete, amelyek maguk is HUNMARC formátumot használnak. Ilyen például a FSZEK is, amely a HUNMARC-nak egyéni verzióját használja. A magyar felsőoktatási könyvtárak többsége pedig kifejezetten USMARC alapú rendszert használ, így a VOCAL tagkönyvtárak is. Ráadásul a USMARC-nak egy olyan verzióját használják, amely eltér a MOKKA által előnyben részesített (de kétségtelenül szabványos) USMARC verziótól. Így a Corvina könyvtárak számára egyáltalán nem egyszerű feladat a MOKKA szabályainak való megfelelés – különösen, ha arra gondolunk, hogy ezeknek a könyvtáraknak a közös katalogizálási igényeit a VOCAL lényegében maradéktalanul kielégíti. Furcsa ellentmondás bontakozik az adatokból: nagyon fontos, hogy a magyar közös katalogizálási rendszer szabványos csereformátumon alapuljon, ugyanakkor ez a szabványos formátum a mostani koncepció alapján létrehozott rendszerben inkább akadálya a közös munkának, semmint segítője. A MOKKA tagkönyvtárai közül nyolc képes HUNMARC formátumban importálni a rekordokat, hét pedig USMARC formátumban. Mégis, a központi rendszerrel való kapcsolatban mindegyikük konverzióra kényszerül.

Ugyancsak új fejlemény az OSZK Amicus rendszerének megjelenése, és adatokkal való gyors ütemű feltöltése. Az adatbázis tartalmazza az MNB anyagát 1976-tól, az OSZK katalógusát 1992-től, s folyamatosan töltik fel egyéb adatbázisok anyagával, s remélhetőleg hamarosan elindul a retrospektív katalogizálás is. A nemzeti bibliográfia előzményei szintén megjelentek digitális formában, elérhetők adatbázisokban. Ezek és az Amicus rendszer összekapcsolása a közeljövő feladata. Valószínűnek látszik, hogy az OSZK adatbázisa is rövidesen eléri és meg is haladja az egy millió rekordot.

A fentebb felsorolt trendek, fejlemények szinte kikényszerítik, hogy a magyar közös katalogizálás

sorsáért aggódók szembe nézzenek velük. Olyan kérdéseket kell feltennünk, amelyeket nem hagyhatunk válasz nélkül. Teljes mértékben alkalmazható az eddigi MOKKA koncepció, vagy változtatnunk kell rajta? Az egész koncepció változtatásra szorul vagy csak egyes részletei? Továbbra is az a cél, hogy egyetlen központi adatbázisba gyűjtsük össze a részvevő könyvtárak rekordjait, vagy a három nagy rendszer felhasználásával egy, három adatbázisra támaszkodó virtuális közös katalogizálási rendszer megvalósítását fontoljuk-e meg? A HUNMARC/USMARC kettősség jelenléte a magyar könyvtárak számítógépes katalogizálási eljárásaiban gond nélkül feloldható az eddigi keretek között, vagy további megoldásokat kell keresnünk?

Ez a tanulmány (amely az Informatikai Kormány-bizottság számára benyújtott megvalósíthatósági tanulmányon alapul) **nem akar** megfellebbezhetetlen válaszokat adni ezekre a kérdésekre. Inkább a kérdések, problémák korrekt megfogalmazásával kíván segíteni a magyar közös katalogizálás megvalósításában. Ennek alapján próbáltunk összeállítani egy lehetséges fejlesztési programot, amely a következő megvalósítási szakaszokból állna:

1. megvalósítási szakasz:

Az eddigi MOKKA projekt lezárása, az adatbázis működőképességének bizonyítása (adatbázis és szoftver eszközök). A MOKKA OSZK-ba kerülésének megvalósítása, a rendszerrel kapcsolatos működési, szervezeti szabályzatok véglegesítése, a rendszer tesztelése.

2. megvalósítási szakasz:

A jelenlegi helyzet részletes elemzése, a működést és a további fejlesztést akadályozó problémák feltárása, a részletes megvalósíthatósági tanulmány véglegesítése.

3. megvalósítási szakasz

Közös lekérdező felület kialakítása.

4. megvalósítási szakasz:

A tényleges közös katalogizálás megkezdése. A tagkönyvtárak együttműködésének a szabályzatok, a szabályzatokon alapuló megoldások (a MOKKA által már korábban elkészített és szakmai viták során elfogadott szabályzatok figyelembevételével) véglegesítése alapján.

5. megvalósítási szakasz:

ODR funkciók megvalósítása: az adatbázisok bibliográfiai rekordjaihoz csatlakozó példányok (a tagkönyvtárak állományán túlmenően) lelőhely- információinak szolgáltatása, elektronikus könyvtárközi kölcsönzés beindítása.

6. megvalósítási szakasz:

A szakmai, pénzügyi, technikai és szervezeti szempontból újraértelmezett, saját intézményi háttérrel rendelkező magyar közös katalogizálási program önálló működésének megkezdése, működtetést ellenőrző szakértői bizottság felállítása.

A megvalósítás szakaszai

1. szakasz

Az első szakasz célja tulajdonképpen megegyezik a MOKKA projekt eddigi szakaszának a lezárásával. Röviden: bibliográfiai és besorolási (authority) rekordokkal feltöltött központi adatbázis üzembe helyezése a NIIF szerverén. Az üzembe helyezés szükséges ahhoz, hogy az OSZK átvehesse a MOKKA eszközeit és megvalósíthassa az országos közös katalogizálást. Az OSZK-nak kell biztosítania az intézményi háttérrel a hazai közös katalogizálási rendszer üzemeltetéséhez és fejlesztéséhez. Szeretnék emlékeztetni arra, hogy az eredeti koncepció szerint is megfogalmazódott az igény, hogy az országos közös katalogizálási program mögött önálló in-

tézmény vagy a nemzeti könyvtár infrastruktúrája álljon. Önálló intézmény finanszírozására azonban nem volt forrás, s a nemzeti könyvtár informatikai infrastruktúrája sem bírt volna el egy hasonló programot. Így, kényszerből jött létre a MOKKA Egyesület – ez azonban hosszú távon nem biztosíthatta a program háttérét (elsősorban finanszírozási, szervezeti problémák miatt).

Ebben a szakaszban, amellyel, hogy átadásra kerüljenek a MOKKA Egyesület tulajdonában lévő eszközök, elsősorban szervezeti problémákat kell megoldani.

2. szakasz

Ebben a szakaszban a fő cél az, hogy a fejlesztést, üzemeltetést gátló problémákat megállapítsuk. Ehhez egy, könyvtári és informatikus szakértőkből álló bizottságot kell létrehozni. A bizottság feladata, hogy

- ☞ a MOKKA „stagnálása” idején bekövetkezett közös katalogizálási fejlesztéseket felmérje, ezeket az eredeti MOKKA koncepció függvényében megvizsgálja, s szükség esetén javaslatot tegyen az eredeti koncepció megváltoztatására;
- ☞ a MOKKA belső adatformátumának (HUNMARC) elfogadásából eredő problémák felmérése, tisztázása, megoldások megtalálása; különös tekintettel a közös katalogizálás munkafolyamataira és a rekordkapcsolatok használatára a tagkönyvtárak katalogizálási gyakorlatával összhangban;
- ☞ a MOKKA csereformátumai (HUNMARC és USMARC) alkalmazási problémáinak felmérése, az e problémákból eredő esetleges adatvesztések megszüntetése a fel- és letöltés során;
- ☞ A MOKKA által specifikált és az ennek alapján leszállított konvertáló programok gyakorlatban történő tesztelése a csere- és belső formátum(ok) viszonylatában;

Az előzetes felmérések, az eredeti megvalósíthatósági tanulmánnyal kapcsolatos, olykor heves véleménynyilvánítások azt valószínűsítik, hogy ez a szakasz válhatja ki a leghevesebb reakciókat. Ennek ellenére szükséges az eredeti koncepció felülvizsgálata, mert az elhibázott koncepció azt eredményezheti, hogy a rendszer ugyan feláll, de a tagkönyvtárak mégsem lesznek képesek a közös katalogizálásban való részvételre. Sokan vélik úgy, hogy az eredeti MOKKA koncepció megvalósulása automatikusan megszünteti a párhuzamos rendszereket (elsősorban a VOCAL-t). Ennek azonban több akadálya is látszik: a USMARC alapú rendszerek használói állandó konvertálásra kényszerülnek, a többnyire rekordkapcsolatok nélkül dolgozó tagkönyvtárak a központi rendszer rekordkapcsolatokra épülő (sorozatok, többkötetes művek) rendszerével kellene hogy megbirkózzanak, stb. Az OSZK esetében sem egyértelmű katalógusának duplikálása a MOKKA rendszerében: ez pillanatnyilag ugyancsak többszörös konverziót jelent (a MOKKA belső rekordtárolási szerkezete ugyanis a USMARC formátumhoz áll közel).

Természetesen előre nem lehet megmondani ennek a felmérésnek az eredményét, de hogy feltétlenül szükség van rá, abban biztosak vagyunk.

3. szakasz

A legfontosabb feladat a magyar könyvtárak ama törekvésének a demonstrálása, hogy valóban képesek egységes elveken nyugvó közös katalogizálási rendszer létrehozására. Ezt a demonstrációt a továbbiakban már nem lehet leszűkíteni a MOKKA tagkönyvtáira. Ahogy a MOKKA projekt elindításánál célszerűbb lett volna a programot csak arra az öt-hat könyvtárra leszűkíteni, amelyek a kilencvenes évek második felében már működő on-line katalógussal rendelkeztek, úgy most kézenfekvőbb mindazokat a könyvtárakat bekapcsolni a rendszerbe, amelyek képesek a közös katalogizálásra.

E megfontolás alapján célszerűnek látszik az OSZK, a MOKKA és a VOCAL adatbázisok összekapcsolása, egy felületen lekérdezhetővé tétele. Erre többféle megoldás is kínálkozik. A megfelelő megoldást nem egy embernek kell kiválasztania, hanem egy szakértőkből álló bizottságnak. Elképzelhető az adatbázisok összekapcsolása az Amicus LibriVision felületén, a Z39.50 zsilipben, egy újonnan kifejlesztett webes felületen. Sőt, még azt is megvalósíthatónak tartom, hogy – a duplumokat tartalmazó találati halmazok elkerülése végett – a MOKKA adatbázisáról leváljanak a VOCAL, illetve az OSZK adatbázisában különben is megtalálható rekordok, s három „tiszta” adatbázis együttműködése valósuljon meg ebben a szakaszban.

Ez utóbbi megoldás nem azonos a virtuális közös katalogizálás modelljével, inkább a központi adatbázisra épülő modell egyik verziója lehetne.

Természetesen az eredeti koncepcióhoz közelebb álló modell megvalósítása is elképzelhető. Ebben az esetben megmarad a MOKKA erős duplum ellenőrzésre épülő központi katalógusa, de a VOCAL tagkönyvtárak továbbra is a VOCAL központi katalógusával kommunikálnak, s a rekordok innen kerülnek át a MOKKA adatbázisába.

Hangsúlyozom, hogy a döntést nem most kell meghozni, ez ugyancsak a felállítandó szakértői bizottság feladata.

4. szakasz

A MOKKA története ugyan azt sugallja, hogy itt egy közös katalogizálási programtól van szó: valójában mindmáig ennek kevés nyoma van. Az eddigi történetek eredményeként csak egy központi katalógus jött létre, amely – elvileg – rendelkezik mindazon eszközökkel, amelyeknek felhasználásával a közös katalogizálás megvalósítható. az előzőekből azonban már kiolvasható, hogy e közös katalogizálás megindításának számtalan akadálya van jelenleg.

Így akármilyen furcsán is hangzik, a fejlesztési időszak leglényegesebb feladata az, hogy a tényleges közös katalógizálás elkezdődhessen.

Ne felejtjük el, hogy a MOKKA alapelve az, hogy nem követel változtatást a tagkönyvtárak integrált rendszereiben. Ezt úgy érhetjük el, hogy az új, a közös katalógizáláshoz kapcsolódó feladatokat az integrált rendszert kiegészítő, a lokális rendszerek mellett működő programokkal kell megoldani. A tagkönyvtárakban található rendszerek mindegyikénél (részben beleértve a Corvina rendszert használókat is) szükséges az alkalmazói szoftver ilyen jellegű kiegészítése (a rekordok feltöltését és letöltését, illetve a központi adatbázisba való átjelentkezést lehetővé tevő programok). A módosítások kivitelezéséhez, a közös katalógizálás tényleges megvalósítása érdekében, elengedhetetlen a központi forrásokból származó támogatás.

Ebben a szakaszban kell az eddigiekben kidolgozott konvertálási eljárásokat véglegesíteni. A különböző MARC és egyéb, egyedi formátumot használó könyvtárak, rendszerek közötti maradéktalan adatcserét lehetővé tevő csereformátum és az erre alapuló konvertáló program végelegesítése (összhangban a MOKKA által az eddigiekben elfogadott szabályzatokkal és eljárásokkal) elengedhetetlen.

Az alapvető probléma – ahogy azt már említettük is – a MARC formátumok különbözősége. A MOKKA tagkönyvtárak közül nyolc képes HUNMARC vagy ahhoz közel álló csereformátum előállítására, hét viszont USMARC vagy ahhoz közel álló belső formátumot használ. A MOKKA központi adatbázisa ugyan képes USMARC formátum fogadására, de a MARC 21 szabványon alapuló USMARC legújabb formátumát ismeri: így a USMARC csereformátumban szolgáltató könyvtárak rekordjait is konvertálni kell, USMARC-ról USMARC-ra.

A helyzetet bonyolítja, hogy a MOKKA rekordkapcsolatokat tartalmazó rekordokkal dolgozik a sorozatok és a többkötetes művek esetében. (A rekordkapcsolás terén kialakult MOKKA álláspont és a

szállító által szerződésben vállaltak alapján a MOKKA központi adatbázisában a feltárt többkötetes dokumentumok kapcsolt rekordokként lesznek jelen.) A nem ilyen formában szolgáltató könyvtárak rekordjait a MOKKA szoftvere a MOKKA által kidolgozott specifikáció szerint konvertálja a közös formátumra. Letöltés esetén a MOKKA-tól eltérő gyakorlatot folytató könyvtárak komoly problémákkal szembesülnek. Ezekkel a nehézségekkel jelenleg a MOKKA koncepció nem foglalkozik.

Amennyiben további könyvtárakat akarunk csatlakoztatni az országos közös katalógizálási rendszerhez, akkor ezeket a problémákat fel kell oldani. Figyelembe kell venni, hogy léteznek olyan könyvtári közösségek, konzorciumok, amelyek azonos rendszert használnak, azonban rendszereik jelenleg nem alkalmasak a központi rendszerhez való csatlakozásra (szabványos csereformátumok, hálózati protokollok hiányában). Célszerűnek látszik, ha a csatlakozni kívánó könyvtárak e hiányosságok kiküszöbölésére központi támogatásban is részesülnek, s azokat nem egyenként kényszerülnek megoldani.

Támogatni kell azokat a könyvtárakat is, amelyek a központi rendszerrel harmonizáló szoftveres megoldást választanak (azaz olyan rendszereket vásárolnak, amelyekkel a központi rendszerhez való csatlakozás nem igényel plusz fejlesztést).

Meg kell határozni azoknak a könyvtáraknak a körét is, amelyek tagkönyvtárként azaz rekordokat szolgáltató könyvtárként csatlakoznak a rendszerhez, és azoknak a fogadó könyvtáraknak a körét, amelyek csak rekordokat fognak letölteni az adatbázisokból. Ugyan a MOKKA jelenlegi elképzelése szerint a rekordok szolgáltatása ingyenes, de a MOKKA kibővítése esetén megvizsgálandó a költségek elszámolásának – legalább elvi – lehetősége csak fogadó könyvtárak, nem könyvtári intézmények, vállalkozások, stb. esetében.

5. szakasz

A magyar közös katalogizálási rendszer másodlagos – de jelentőségében az elsődlegessel vetekedő – célja az Országos Dokumentumellátó Rendszer minél maradéktalanabb megvalósítása érdekében az adatbázisok bibliográfiai rekordjaihoz csatlakozó példányok lelőhely információinak szolgáltatása. Ezt egészíti ki a könyvtárközi kölcsönzés elektronikus változatának továbbfejlesztése.

Az ODR funkciók maradéktalanul csak akkor valósulhatnak meg, ha az országos közös katalogizálás központi rendszere (függetlenül a megvalósított modelltől) már működik. A jelenlegi elképzeléseknek két alappillére van:

- ☉ a központi rendszerhez csatlakozó könyvtárakban található példányadatok és a lelőhely információk maradéktalan tárolása,
- ☉ a lokális rendszerben található példányok státuszának lekérdezhetősége a központi rendszer által biztosított szoftveres megoldás által.

Meg kell jegyeznünk, hogy nem feltétlenül szükséges a csatlakozó összes magyar könyvtár adatbázisában található lelőhely információ tárolása. Tulajdonképpen elegendő információ lehet a felhasználók számára, ha csak az ODR rendszerben aktívan résztvevő könyvtárak esetében tárolja a rendszer ezeket az adatokat. Azonban ezt a kérdést még senki sem gondolta át, ez is a közeljövő feladatai közé tartozik.

Jelenleg egy részleges, de a statisztikai adatok alapján meglehetősen hatékony rendszer valósítja meg ezeket a funkciókat: a VOCAL központi adatbázisára épülő ODR adatbázis. A VOCAL/ODR koncepciónak a MOKKA tagkönyvtárakra is történő kiterjesztése, alkalmazása ugyancsak megvizsgálandó.

Ezzel párhuzamosan az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés szabványos megoldásainak a magyar könyvtárak számára történő átvételét is meg kell oldani. Itt elsősorban az ILL szabvány alkalmazásá-

ról van szó, de egyéb szabványos megoldásokat is figyelembe kell venni (EDI, Virtual Document eXchange).

6. szakasz

Lényegében ez az utolsó szakasz, amelynek fő célja az, hogy a magyar könyvtárak egységes elvi alapon nyugvó közös katalogizálási rendszere végleges átadása megtörténjen, az önálló működtetés megkezdődhessen. E fázisra a MOKKA program átadása után maximum két évvel kell sort keríteni.

E szakasz keretében az OSZK-n belül felállításra kell hogy kerüljön egy olyan közös katalogizálási centrum, amely a továbbiakban felügyeli és működteti a programot. (Ekkor már nem MOKKA-ról, VOCAL-ról beszélünk, hanem egységes magyar közös katalogizálási rendszerről.)

A szervezeti forma (többek közt önálló költségvetés) végleges kialakítása mellett fontos feladat egy független szakértői bizottság felállítása, amely a működtetést és a további fejlesztéseket felügyeli és koordinálja.

Távolabbi célok

Ahogy ma a könyvtárak működése, szolgáltatásai is messze túlmutatnak a hagyományos dokumentumok feldolgozásán és szolgáltatásán, úgy a közös katalogizálási rendszer mellé is célszerű olyan programokat telepíteni, amelyek ugyan nem tartoznak a hagyományos közös katalogizálási feladatok közé, de központi szervezésük célszerűnek tűnik. Ezeket a programokat a közös katalogizálási centrum csak összefogná, részben szervezné. Megvalósításukra az érintett könyvtárak konzorciumai vállalkozhatnak, ugyancsak központi források felhasználásával.

A) *Periodikák központi kezelése*

A közös katalogizálásban résztvevő tagkönyvtárak (különös tekintettel a szakkönyvtárakra és egyetemi könyvtárakra) jelentős mértékben dolgozzák fel a külföldi, illetve a hazai kiadású kurrens és már lezárt periodikákat. Ezek egységes elveken alapuló bibliográfiai nyilvántartása, a kurrens állomány nyilvántartása kiemelt fontosságú könyvtári feladat. A központi nyilvántartásnak egyrészt az OSZK által gondozott adatbázisok szerkezetén, másrészt a Kongresszusi Könyvtár *USMARC Holdings* szabályzatára (USMARC 853-855, illetve 863-865 mezők) épülő szabványon kell alapulnia. A periodikák állományadatainak feldolgozását a világ más nyelvterületein is könyvtári konzorciumok alapítása segíti. Célszerű lenne az ezekkel való kapcsolatfelvétel is.

B) *Kották, zenei anyagok feldolgozása*

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtárának ALEPH adatbázisa mellett a Debreceni Egyetemi Könyvtár, a szegedi Somogyi-könyvtár és a SZTE Konzervatórium VOCAL-ban található anyaga jelentős mennyiségű kotta és zenei anyag leírását is tartalmazza. Erre és az OSZK anyagára alapozva, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtárával együttműködve meg lehet szervezni ennek az anyagnak az egységes elveken alapuló központosított feldolgozását, biztosítani a speciális mezők kereshetőségét.

C) *Régi könyvek feldolgozása (az Eruditio projekttel összhangban)*

Az OSZK vezetésével elkezdődött a magyar könyvtárakban található régi könyvek, illetve a régi magyar nyomtatványok számítógépes adatbázisokban való feldolgozása (Arcanum adatbázisok: RMK, RMNY). Ezt egészíti ki az OSZK és az SZTE Egyetemi Könyvtár közös projektje, amelynek keretében a Kárpát-medence olvasástörténeti adatbázisa készül. Mindezeket a törekvéseket, önálló projekt-

ként, társítani lehetne a közös katalogizálási programhoz.

D) *Képi anyagok, térképek feldolgozása*

A VOCAL adatbázis tartalmazza a Képzőművészeti Egyetem adatbázisát, amelyben jelentős mennyiségű rekord található képi anyagok (festmények, fotók, mappák, stb.) leírásával. Erre alapozva meg lehetne szervezni a képi anyagok központosított feldolgozását, kiegészítve más intézmények (pl. Nemzeti Múzeum) hasonló gyűjteményes anyagainak a feldolgozásával, illetve az OSZK térképtárának és plakáttárának számítógépes adatbázisával.

E) *Elektronikus dokumentumok feldolgozása (CD-ROM, elektronikus folyóiratok)*

Az OSZK és a Neumann-ház közös projektjeként elkészült a CD-ROM-ok adatbázisa, a magyarországi könyvtárak lelőhely-információival kiegészítve. A MOKKA és VOCAL projektekben résztvevő egyetemi könyvtárak adatbázisaiban egyre növekvő számban található elektronikus folyóiratok MARC formátumú leírásai. Az OSZK-Magyar Elektronikus Könyvtár szakmai segítségét is igénybe véve a két területet egységes szolgáltatásként lehetne üzemeltetni a közös katalogizálás adatbázisai mellett.

F) *Internet források feldolgozása*

A magyar internet források adatbázisa, a WebKat.hu a Neumann-ház gondozásában készült el. Ennek fejlesztéséhez, üzemeltetéséhez állandó források szükségesek. Célszerűnek látszik ezeknek a forrásoknak a közös katalogizálási projekt keretében történő kezelése.

G) *Átfogó információkereső-nyelvi szótár*

Az OSZK-tezaurusz/KÖZTAURUSZ, a Debreceni Egyetem Könyvtárának átfogó tárgyszórendszere és Szegedi Tudományegyetem Könyvtárának átfogó tárgyszórendszere együttműködésével a központi katalógus mellett olyan átfogó információkere-

ső-nyelvi szótárt kell létrehozni és üzemeltetni, ahol alkalmas keresőfelület segítségével a felhasználó mindegyik résztvevő szótár állományáról egységesen tájékozódhat és használhatja tárgyi kifejezéseit mind az osztályozásra/indexelésre, mind keresőkérdéseinek megfogalmazására, a résztvevő adatbázisok lekérdezésére.

H) On-line feldolgozás szolgáltatása

A tervezett magyar közös katalogizálási rendszernek jelenleg három alappillére van: az OSZK Amicus rendszere, amely a magyar kiadású monográfiák összességét tartalmazza, a MOKKA és a VOCAL rendszerek központi adatbázisai, amelyek a legjelentősebb magyar szak-, köz- és felsőoktatási könyvtárak számítógépes katalógusában található rekordokat tartalmazzák. A rendszerek (illetve a rendszerekhez csatlakozó könyvtárak) egymás adatbázisait háttér adatbázisként használhatják. A rendszer működésével egy kisebb könyvtárban feleslegessé válik az önálló feldolgozó munka: a számára szükséges bibliográfiai adatok teljessége megtalálható lesz valamelyik adatbázisban. A kisebb könyvtárakban csak a lokális adatok (leltározás, kölcsönzés) gondozását kell megoldani. A lokális adatfeldolgozáshoz, a feldolgozás menedzseléséhez a központi rendszerek Java-s felülete segítségével olyan szolgáltatást lehet létrehozni, hogy ezek a kisebb

könyvtárak ne kényszerüljenek feleslegesen feldolgozó szoftverek megvásárlására, menedzselésére.

Post scriptum

E tanulmány szerzője lényegében az első pillanattól részese a magyar közös katalogizálási programnak. A MOKKA első koncepciójának, megvalósítási tervének megfogalmazásában is részt vettem, majd a MOKKA Egyesület informatikai szakbizottságának vezetője is voltam. Egy időre, szakmai és emberi megfontolásokból, kénytelen voltam megválni a programtól. Ebben az időszakban a VOCAL program megvalósításán „fáradoztam”. Természetesen nem volt igazán fáradtság: a közös katalogizálás szinte hobbimmá vált. Mindmáig rendkívül fontosnak tartom, hogy a közös katalogizálási program megvalósuljon. Nem csak az egyes magyar könyvtárak érdeke kívánja így. A külföldi könyvtárakkal való kapcsolatunk szempontjából is, az egész magyar könyvtári rendszer fejlődése szempontjából fontos, hogy ez a program ne szenvedjen további késedelmet. Ezért tartom lényegesnek, hogy a továbbiakban ne felesleges elvi vitákba fulladjon ez a kezdeményezés. Ezért született ez a tanulmány is: a megvalósításért.

A XVI-XVIII. századi Magyarországot ábrázoló térképek szkennelése
 2000-ben indult meg az Országos Széchényi Könyvtárban.
 2002 januárjától kísérleti jelleggel megtekinthető az interneten is.
 Címe: www.mhtchi.gov.hu/OSZK

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezausz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) Szolgáltatások c. kínálatában. Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

